

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-645-4-44>

**EXERCISE OF SEAFARERS' RIGHTS IN INHERITANCE
MATTERS UNDER MARTIAL LAW**

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ МОРЯКІВ У СПАДКОВИХ ВІДНОСИНАХ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Makovii Viktor Petrovich

*Candidate of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department
of Civil Law Disciplines
Odessa State University
of Internal Affairs
Odessa, Ukraine*

Маковій Віктор Петрович

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін
Одеський державний університет
внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Сутність морської безпеки безпосередньо відображена у природі національної безпеки як рівня захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, що детермінована у положеннях Закону України «Про національну безпеку України». Оскільки у наведеному нормативно-правовому акті національні інтереси з поміж інших налічують життєво важливі інтереси людини, безпечні умови її життєдіяльності та добробут, то фактично релевантні приватні інтереси є об'єктом відповідних суспільних відносин в якості предмету правового регулювання нормативного матеріалу, що забезпечує національну безпеку.

Хоча ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» серед напрямів державної політики у сфері національної безпеки і оборони не визначає прямо морську безпеку, однак системно-структурне тлумачення положень вказаного нормативно-правового акту надає можливість поширити перелік таких напрямів у вказаній статті також і морською безпекою. Підтверджує висловлене також і безпосереднє визначення морської безпеки у Стратегії морської безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 17 липня 2024 року № 468/2024, під якою розуміється захищеність національних інтересів України на морі від наявних та потенційних загроз, а також забезпечення сталого розвитку України як морської та річкової держави. Тобто, фактично мова йде про проєкцію змісту національної безпеки на територіальну реалізацію таких заходів – межі державного суверенітету на морі.

Моряки виступають в якості спеціальних суб'єктів наведених суспільних відносин й захист їх прав та інтересів є важливою складовою морської безпеки. З урахуванням п. 13 Стратегії морської безпеки України об'єктом правового регулювання нормативних приписів даного нормативно-правового акта є саме суспільні відносин за участі моряків, які є громадянами України.

В умовах воєнного стану питання захисту інтересів моряків у розрізі реалізації змісту заходів із забезпечення морської безпеки України включають нормотворчу діяльність, у тому числі при врегулюванні правового статусу моряків як сучасників спадкових відносин.

Оскільки реалізація правосуб'єктності громадян України в рамках здійснення права на працю на морських судах пов'язане з певною винятковістю у здійсненні права на спадкування та на визначення правової долі майна на випадок смерті, то спеціальне законодавство містить специфіку вчинення кола квазінотаріальних дій, які реалізуються уповноваженими на те іншими посадовими, службовими особами, уповноваженими учиняти дії, прирівняними до нотаріально посвідчених. В умовах війни виникає коло обставин, які своєю екстраординарністю впливають на правовий режим спадкового процесу. Українське законодавство зазнало певних трансформацій саме у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану, які покликані забезпечити публічний правопорядок в цій частині суспільних відносин, у тому числі й за участі категорії осіб, які розглянуті в даній роботі.

Серед правових інститутів спадкового права, які зазнали змін в умовах воєнного стану, зокрема за участі моряків, необхідно відзначити інститути: місце відкриття спадщини, час відкриття спадщини, строк прийняття спадщини, спадкування права на земельну ділянку, спадкування права на відшкодування збитків та отримання компенсації, відумерлість спадщини.

Зокрема, в межах актуалізації положень спадкового права щодо визначення темпоральних меж реалізації права на прийняття спадщини окремі новелізації нормативного масиву відзначені як такі, що не відповідають основним засадам правотворення та взятим Україною зобов'язанням перед світовою спільнотою як учасниці відповідних релевантних міжнародних договорів.

Так, слушно доведено невідповідність окремих положень постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» вимогам ст. 3 Конвенції захист прав людини і основоположних свобод в частині забезпечення реалізації принципу юридичної визначеності, що є предметом розгляду Європейського суду з прав людини. З огляду на непередбачуваність та екстраординарність самого юридичного факту умов воєнного

положення, спричиненого війною, вказано на доречність використання терміну «додатковий» строк у наведеному нормативному акті на противагу «подовженому» чи «поновленому» строку. Висловлена думка щодо узгодження правового регулювання спадкових відносин у цій частині між ЦК України і вказаним підзаконним нормативно-правовим актом [1, с. 106].

Цікавим є підхід законодавця щодо розмежування понять «державна реєстрація смерті», «час відкриття спадщини», «день смерті спадкодавця», «день оголошення спадкодавця померлим», «день реєстрації смерті», який відображено у положеннях п. 20 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України. Фактично екстраординарними обставинами, які спонукають до застосування саме визначеного у розглянутих положеннях ЦК України процедур спадкування, є реєстрація факту смерті фізичної особи, яка відбулася пізніше одного місяця з дня смерті такої особи або дня, з якого її оголошено померлою. У розрізі наведених законодавчих змін фактично маємо справу з розмежуванням екстраординарного моменту початку перебігу строку прийняття спадщини, яким за екстраординарних умов, обтяжених дією воєнного стану, є день реєстрації смерті та звичайного моменту початку перебігу строку прийняття спадщини, яким за звичайних умов, не обтяжених дією воєнного стану, є саме день смерті спадкодавця.

Аналіз предикатної конструкції, яка відображена у проаналізованих положеннях цивільного законодавства, свідчить про виключну процедуру перебігу строку прийняття спадщини, яка реалізована у відкладальній обставині або у зупиненні чи перериванні строку на період дії відповідних обставин. Законодавцем визначено, що за наведених умов часом відкриття спадщини залишається передбачена ч. 2 ст. 1220 ЦК України дефініція дня смерті особи чи дня, з якого вона оголошується померлою. Разом з тим, строк прийняття спадщини починає перебіг з моменту державної реєстрації смерті особи.

Чи варто у такому випадку говорити про зупинення чи переривання наведеної часової категорії? Вочевидь ні, оскільки законодавець чітко визначає початок перебігу строку прийняття спадщини саме з моменту державної реєстрації смерті особи. Про зупинення чи переривання, з огляду на аналогію застосування наведених категорій у положеннях ст. ст. 263, 264 ЦК України щодо позовної давності, мова може йти лише у випадку, коли такий строк вже почав перебіг й настали обставини, які впливають на накопичення юридичного складу, необхідного для настання відповідних правових наслідків.

Відкладальна обставина у застосуванні часових обмежень здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків пов'язана з певними обставинами, які безпосередньо впливають на можливість

початку накопичення юридичного складу, який має релевантне правове значення для настання передбачених нормами правових наслідків. У даному випадку, часові межі перебігу строку прийняття спадщини фактично визначають границі реалізації можливої поведінки спадкоємців щодо прийняття спадщини шляхом вчинення відповідної поведінки.

В рамках звичайного, не обтяженого воєнним станом, правового режиму маємо строк прийняття спадщини загальний та додатковий, який надається судом у порядку ст. 1272 ЦК України, й є формою реагування встановленого правопорядку на певні обставини, які не надали можливості певному спадкоємцю реалізувати право на прийняття спадщини в межах загального строку. Оскільки відкладальна обставина – це та обставина, яка має неодмінно настати, то у договірних відносинах сторони використовують її в якості умови, що спричиняє сплив строку договору. Подібна аналогія наявна й щодо розглянутого випадку екстраординарного порядку перебігу строку прийняття спадщини, коли державна реєстрація смерті відбулася пізніше ніж через місяць з дня фактичної чи презумованої смерті особи. За такого розуміння природи перебігу строку прийняття спадщини відпадає потреба виходити за межі сприйняття даної темпоральної категорії у контексті ст. 1270 ЦК України.

Викладені міркування набувають додаткового забарвлення, коли мова йде про застосування викладених норм до членів екіпажу судна, оскільки наведений екстраординарний порядок в межах воєнного стану застосовується також і щодо цих осіб, незалежно від місця перебування. Наскільки такий підхід відповідає інтересам публічного правопорядку та інтересам спадкоємців? Вочевидь, введення додаткових правових режимів, у тому числі з огляду на екстраординарність у змісті накопиченого юридичного складу, не завжди матиме позитивне правозастосування, що потребує зваженого підходу.

Подібні міркування варті уваги й щодо застосування решти новел спадкового права в межах правового режиму воєнного стану, зокрема щодо участі у відповідних відносинах членів екіпажів морських суден. Дане питання потребує подальшого вивчення, особливо з огляду на складне структурування відповідних суспільних відносин під кутом зору норм міжнародного приватного права.

Література:

1. Маковій В. П., Якимець О. І., Книш З. І. Правове регулювання спадкових відносин під час воєнного стану. *Вісник ХНУВС*. 2022. № 4 (99). С. 93–107.